

УДК 050.48Книгарь:398.8(=161.2)(049.32)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.8(301).30-40

Альона Хайло,

науковий співробітник відділу ретроспективної бібліографії

Книжкової палати України,

e-mail: biblio@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1216-7399>

Рецензії збірок пісенного фольклору на сторінках критико-бібліографічного часопису "Книгарь"

У статті проведено комплексне дослідження рецензій зі шпальт часопису "Книгарь", присвячених збіркам пісенних фольклорних текстів, до яких увійшла як авторська поезія, так і народні тексти, та окремим виданням текстів пісенного фольклору. Зокрема, до дослідження увійшли такі номери "Книгаря": 1, 3, 4, 6, 8, 12—13, 16, 20, 21. Оглядом проаналізовано попередні дослідження часопису, а саме низку віднайдених під час роботи праць, що охоплюють ширші теми: це дослідження на межі історії, історіографії, книгознавства, бібліографії, літературознавства та видавничої справи. Здійснено теоретичний розбір рецензії як жанру та коротко охарактеризовано рецензії "Книгаря" загалом. У дослідженні розглянуто власне тексти рецензій, відібраних за зазначеною тематикою, та здійснено їх аналітичний огляд. Виявлено імена та галузі діяльності рецензентів, які долучалися до критичного огляду та оцінювання збірок пісенного фольклору (фахівці у сфері музикознавства, фольклористики, літературознавства та педагогіки). З'ясовано методіку оцінювання рецензованого твору друку, як вона залежить від спрямованості видання, а також від поля зацікавлень рецензента. Проаналізовано та систематизовано підходи вчених до критичного оцінювання видань і досліджено, які саме аспекти творів друку цікавили авторів рецензій.

Ключові слова: рецензія; "Книгарь"; пісенний фольклор; фольклор; збірки фольклору

Об'єкт дослідження: щомісячний критично-бібліографічний часопис "Книгарь".

Предмет дослідження: рецензії, присвячені збіркам пісенних фольклорних текстів, до яких увійшла як авторська поезія, так і народні тексти, й окремі видання текстів пісенного фольклору.

Постановка проблеми: комплексне дослідження рецензій, а саме: здійснити теоретичний розбір рецензії як жанру та коротко схарактеризувати рецензії "Книгаря" загалом; розглянути власне тексти рецензій, відібраних за визначеною тематикою та здійснити їх аналітичний огляд; виявити імена та особистості, галузь діяльності рецензентів; виявити та систематизувати підходи науковців до критичного оцінювання видань і з'ясувати, які аспекти творів друку цікавили авторів рецензій.

Джерельну базу дослідження становлять номери "Книгаря", що містять рецензії, а саме 1, 3, 4, 6, 8, 12—13, 16, 20, 21.

Актуальність дослідження визначаємо як високу. Попри те, що є низка праць, присвячених "Книгарю", вони зазвичай охоплюють ширші теми, зокрема дослідження на межі історії, історіографії, книгознавства, бібліографії, літературознавства та видавничої справи. Розвідок, що зосереджені лише на рецензіях вузької тематики та межують саме з фольклористикою, віднайдено не було.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У науковому доробку Т. Гринівського знаходимо праці, присвячені дослідженню часопису. Враховуючи тему пропонованої статті, авторку найбільше заціка-

вили дві розвідки вченого, а саме: "Рецензія як основний жанр на сторінках часопису "Книгарь" [6] та "Книгарь" — спокійний і безсторонній літопис нашого письменства" [5]. У першій праці Т. Гринівський досліджує жанр рецензії на сторінках часопису: з'ясовує, що взагалі становить собою жанр рецензії, розглядає різні підходи до його визначення та класифікації; виявляє, яке з визначень є найбільш влучним для текстів, уміщених у "Книгарі"; окреслює завдання рецензента. Щодо рецензій, уміщених безпосередньо на сторінках часопису, науковець вивчає їх характерні особливості та проводить статистично-тематичний аналіз рецензійних матеріалів.

Друга праця тематично ширша, оскільки Т. Гринівський розглядає не лише окремий жанр, а часопис загалом: подає його коротку характеристику, з'ясовує причини виникнення й передісторію заснування, наводить інформацію про редакторів та авторів, структуру журналу, його тематичне охоплення, аналізує поліграфічне оформлення, вміст і тематичні рубрики.

Схожою є стаття М. Низового "Українська книжка в боротьбі за незалежність: "Книгарь" як літопис і мартиролог українського книговидання в роки визвольних змагань" [17], в якій автор також розглядає причини та передумови створення часопису, його структуру та вміст, дописувачів. У центрі цього дослідження перебуває не лише бібліографія чи книгознавство, а й історія: М. Низовий докладно висвітлює та пояснює історичне тло й події, під час яких виходив "Книгарь" і які

безпосередньо впливали на формування часопису та розвиток видавничої справи в Україні загалом.

Стаття Л. Поперечної "Книгарь" — енциклопедична (вміщена в "Українській бібліотечній енциклопедії"). Учена подає стислий опис видання; окреслює завдання та мету його творців; характеризує вміст; докладно описує структуру часопису; наводить прізвища авторів, які долучилися до створення матеріалів, а також сучасних дослідників, чиї праці присвячено "Книгарю"; зазначає про вплив щомісячника на розвиток тогочасного й нинішнього видавничого простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. "Книгарь. Літопис українського письменства" — критико-бібліографічний часопис, що виходив щомісяця впродовж 1917—1920 рр. у київському видавничому товаристві "Час". Видання вважають першою спробою створення бібліографічного друкованого державного органу, що охоплював би інформацію про всю друковану продукцію, видану в Україні. Усього побачило світ 31 число журналу (окремі номери були здвоєні чи навіть строєні, адже їх випуск ускладнювали буремні історичні події тих років). Першим редактором став В. Королів-Старий (1917—1919 рр., за його редакцією вийшло 18 номерів часопису), другим — М. Зеров (1919—1920 рр., 13 номерів).

Потребу створення критико-бібліографічного видання зумовлював швидкий розвиток книговидавничої справи в період Української революції: відновлювали та навіть посилювали діяльність наявні видавничі осередки, виникали нові громадські й приватні видавництва та друкарні у великих і провінційних містечках. Відповідно зростала кількість друкованої продукції (хоча її якість, звичайно, була різною), а тому загострювалася проблема фіксації, систематизації, класифікації, оцінювання й розповсюдження інформації про випущену літературу, а також про новини та стан видавничої діяльності. Певною мірою критики стежили за випуском нових видань й уміщували рецензії в пресі, проте охоплення було недостатнім (ненаукові, маловідомі, невеликі чи провінційні книги могли оминати), до того ж бракувало централізації: для пошуку інформації про певний твір зацікавленому читачеві довелося б штудіювати, ймовірно, не одне видання. У вступній статті від редакції в першому номері "Книгаря" знаходимо підтвердження: "Раніш критико-бібліографічну роботу більш-менш регулярно вповняла наша загальна преса. Тепера ж змушена освітлювати найдокладніше питання життя політичного, що б'є таким повним джерелом, загальна преса просто не має місця і змоги в потрібній мірі виконувати це завдання. Тому виявляється справді пекуча потреба в спеціальному періодичному органі, який би займався виключно справами видавництва, був би спокійним і безстороннім літописом нашого письменства і давав би змогу кожному, кому близькі інтереси нашої

літературної творчості, бути в курсі цієї справи" [2, с. 2]. Окрім того, створюючи часопис, редакція керувалася не лише науковими інтересами, а й просвітянськими: "Почувається необхідність, щоби ті нові видання, якими заливається наша провінція, були розглянуті тими чи іншими знавцями, в тій чи іншій мірі оцінені, або принаймні кимось зазначені, аби ширші кола могли ознайомитись з тим, що є, чи має бути на нашому книжковому ринку. Це тим більше потрібно тепер, коли, з причин великого попиту, є небезпека, що всілякі спекулянти постараються використати момент і підсунути меншим братам незрячим замість справжньої літератури — макулатуру" [2, с. 2]. Коротко завдання "Книгаря" влучно було окреслено також в анотації, надрукованій на останній сторінці здвоєного номера, який, на жаль, став завершальним: "Книгарь" при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби. ...Подає повні відомості про діяльність всіх українських видавництв; оповідає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти" [1].

Оскільки засновники часопису мали на думці охопити якнайбільше видань, не обмежуючись конкретно тематикою, то до роботи долучили понад 500 критиків із різних галузей. Звісно, у статті неможливо перелічити всіх, проте для ілюстрації авторитетності й ваги рецензій "Книгаря" та викладених у них думок наведемо окремі імена рецензентів: В. Королів-Старий, М. Зеров, М. Бурачек, Ф. Ернст, С. Єфремов, С. Кондра, О. Кошиць, А. Кримський, М. Леонтович, О. Олесь, С. Петлюра, М. Сагарда, І. Свенціцький, С. Сірополко, О. Стещенко, Д. Ревуцький, І. Айзеншток, П. Богацький, Д. Дорошенко, П. Зайцев, М. Івченко, О. Левицький, Ю. Меженко, О. Мицюк, М. Плевако, В. Романовський, С. Русова, Л. Старицька-Черняхівська, М. Шаповал і багато інших. Отже, як бачимо, у рецензуванні брали участь видатні діячі української культури, письменства, найрізноманітніших галузей науки, представники громадського та українського руху.

Згідно з дослідженням Л. Поперечної, часопис можна поділити на три основні блоки: перший — статті (орієнтовані на широкі кола читачів), в яких розкрито питання художньої літератури, літературної критики, історії української книги, книжкової культури та видавничої справи; другий — репрезентовано невеликими різноманітними рубриками, як-от: "Видавнича хроніка", "Огляд преси", "Літературне життя" ("Звістки і чутки"), "Всячина" та "Листування редакції" (стислі відповіді на листи), оповістки (на кшталт сучасної книговидавничої реклами); третій — найбільший за обсягом, бібліографічний, який, власне, й містив рецензії та огляди на нові видання, видрукувані в Україні [18]. Кількість прорецензованої літератури — приблизно 1100 назв [15]. Цей блок

складався з розділу "Критика і бібліографія", а рецензії публікували в тематичних підрозділах: "Агітаційні видання", "Біографії", "Видання для дітей", "Економіка", "Етнографія", "Збірники", "Інформаційні видання", "Історія", "Історія літератури", "Календарі", "Кооперація", "Красне письменство (белетристика)", "Критичні розвідки", "Медицина", "Мистецтво", "Мовознавство", "Музика", "Педагогіка і школа", "Поезії", "Популярно-наукові видання", "Публіцистика", "Релігія і церква", "Сатира і гумор", "Сільське господарство", "Словники", "Справочники", "Театр і п'єси", "Українська преса", "Художні видання", "Часописи". Перелік рубрик не був сталим для кожного номера "Книгаря": деякі з'являлися лише один чи кілька разів (наприклад, "Етнографія"), до того ж рецензії часто уміщували не в тій підрубриці, де вони мали бути за змістом видання. Часопис критикували за такий жанровий поділ (замість децимальної системи класифікації друкованої продукції, поширеної в Європі). Пояснювалося це тим, що "поки українська книжкова продукція не ступила цілком на європейський шлях, — ділити весь критико-бібліографічний матеріал на більше число розділів, беручи до уваги: 1) що у нас переважно видаються популярно-наукові книжки і 2) що наш читач звик вимагати певних родів літератури, як-от — "історичні оповідання", "п'єси для театру", "поезії" і т. п. Деякого часу і далі "Книгарь" додержуватиме цього поділу книжкового матеріалу" [6, с. 28].

Кількість рецензій, виявлених у рубриці "Критика і бібліографія" під час роботи з часописом, — 716 (охоплюючи рецензії книжок і періодичних видань, поданих окремою рубрикою). З них 18 рецензій присвячено збіркам пісенних фольклорних текстів або тим, до яких увійшла як авторська поезія, так і народні тексти, а також окремим виданням текстів пісенного фольклору. Кількість збірок у цих рецензіях — 32 (в окремих із них автори надають відгук не на одне, а на кілька схожих за тематикою видань). У пропонованій статті розглядатимемо саме їх, однак спочатку слід приділити увагу теоретичним питанням і проблемам щодо жанру рецензії як такого й принагідно рецензії власне у "Книгарі".

Рецензенти мали надати безпосередню об'єктивну оцінку виданню, адже рецензія — це "жанр літературної критики, що розглядає й поціновує конкретні твори, визначає їх вартість, аналізує компоненти, вказує на допущені, на думку критика, хиби, має широкий тематичний діапазон, а наукова рецензія характеризується також актуальністю висвітлюваної проблематики і глибиною порушених питань" [6, с. 26]. Проте єдиної форми, певних обмежень і конкретного шаблону для створення рецензій у "Книгарі" не було, тобто певною мірою структура текстів була довільною. У сучасних визначеннях жанру рецензії серед характеристик наводять лаконічність викладу та стрункість побудови [24] чи "семантико-композиційна структура рецензії — ста-

більна і стандартна (інваріантна), бо становить єдність таких композиційних елементів (тем), як заголовок, вступ, основна частина, висновок" [29, с. 93]. Водночас на практиці не всі рецензії однакові за формою, інакше б не було їх різних видів, які розглянемо далі. Головне завдання рецензії — надати оцінку твору, а структура, хоча й має містити обов'язкові елементи, може бути довільною: "Здебільшого рецензія складається зі стислого введення у проблему вивчення, викладу змісту рецензованого видання, критично-аналітичної частини і оцінювального резюме. Проте зазначені структурні елементи іноді подаються у різній послідовності, а деякі можуть бути відсутні" [28, с. 100]. Це стосується й рецензій початку ХХ ст., коли жанр активно розвивався.

Щодо класифікації та видів рецензій, у наукових дослідженнях наявні різні підходи до цього питання (як серед учених у межах однієї наукової дисципліни, так і залежно від того, до якої дисципліни, власне, дослідження належить). Так, у "Літературознавчій енциклопедії" виділяють такі різновиди рецензій: коротка (відгук), реферативна, проблемна, звичайна газетна (журнальна), публіцистична, полемічна стаття, розгорнута анотація, ліризоване есе, діалог, фейлетон, памфлет, жарт, лист, авторецензія, репліка [24].

Якщо звернутися до праць не суто літературознавчих, а до таких, наприклад, що межують з історіографією, то можемо віднайти інші класифікації. Зокрема, І. Гирич, досліджуючи критико-бібліографічний доробок М. Грушевського подає класифікацію, що розділяє рецензії на види залежно від їхньої форми, розміру, головної мети та кількості аналізованих творів (у межах однієї рецензії): рецензійна стаття; проблемно-рецензійна стаття; оглядова рецензія; звичайна рецензія; вибірково-оглядова рецензія; замітка [4]. О. Ясь у дослідженні "Рецензія у науковій творчості історика: проблеми різновидів та функціонального призначення" здійснює класифікацію рецензій на основі їх функціонального призначення та адресної спрямованості, виділяючи такі види: бібліографічні чи рецензійні нотатки; власне рецензійні замітки; відгуки на кваліфікаційні студії та інші праці, в яких подається формальний висновок-оцінка; критично-бібліографічні огляди; рецензійні статті; рецензії-трансформери чи рецензійні розвідки з подвійною видовою належністю (рецензії-есеї, рецензії-монографії тощо) [28, с. 127].

Т. Гринівський, досліджуючи рецензії на шпальтах "Книгаря", спочатку розглядає різні підходи до класифікації, наявні в сучасній науці. Порівнявши окремі з них, учений доходить висновку, що найвмотивованішою та найповнішою є класифікація, подана в "Літературознавчій енциклопедії", а також схожа з нею класифікація літературознавця та письменника Ю. Бурляя. Останній у праці "Основи літературно-художньої критики" поділяв рецензії так: "Вважаємо,

що нині існують такі різновиди жанру рецензії в пресі: анотація, коротка рецензія і її видозміна — відгук; реферативна рецензія, звичайна газетна (журнальна) рецензія; проблемна рецензія-стаття; рецензія-есе; рецензія-діалог; рецензія фейлетон і її видозміна — рецензія-памфлет; рецензія-жарт (рецензентська усмішка); авторецензія; рецензентська репліка" [6, с. 27].

Щодо класифікації власне рецензій "Книгаря", Т. Гринівський, використовуючи обраний ним розподіл, відносить їх до рецензій-відгуків і проблемних рецензій-статей. Цікаво, що інші наведені класифікації у цьому разі також доцільно застосувати: за класифікацією, запропонованою О. Ясем, рецензії часопису можна віднести до бібліографічних чи рецензійних нотаток і власне рецензійних заміток, а згідно з класифікацією І. Гирича вони найбільше підпадають під характеристики звичайної рецензії та замітки, також можна віднайти вибірково-оглядові та оглядові рецензії.

Різняться рецензії й за розміром, про що зазначає Т. Гринівський: від коротких, на кілька рядків, в яких рецензент міг подавати лише опис змісту рецензованого видання та висловлювати власне враження від книги, до середніх (пів сторінки—сторінка) і великих (від сторінки й більше), в яких автори можуть подавати розгорнутий і докладний аналіз твору, визначати його актуальність, оцінювати видання та його оформлення й мову, виявляти особисте ставлення до теми та навіть проводити наукові дослідження [6, с. 27]. Яку саме форму рецензії обрати, якою вона буде за обсягом та які питання щодо твору порушуватиме, кожен автор вирішував самостійно. Виходили рецензії невдовзі після появи видань.

Окрім аналізу й оцінювання власне твору, а також його поліграфічного оформлення, рецензенти "Книгаря" визнавали чи заперечували думки письменника, висловлювали суб'єктивні враження й погляди на тему, порушену в рецензованій книзі, заглиблювалися в неї ґрунтовніше, подавали додаткову інформацію. Заголовки всіх наведених у часопису рецензій типові — це бібліографічні описи рецензованих видань, що було характерною рисою критичного жанру початку ХХ ст., як зазначає Н. Яценко у статті "Жанрово-стильова специфіка наукової рецензії". Такі заголовки спрощували пошукову роботу для читача, адже одразу ставало відомо, про яку книгу йтиметься в рецензії [29, с. 94].

До 18 рецензій, відібраних за тематикою запропонованої статті, увійшли різні відгуки — і за структурою, і за обсягом (репрезентовано всі три розміри, виділені Т. Гринівським: короткі, середні та великі), і за ознакою, що саме та як аналізував рецензент, які аспекти видань його цікавили. Оцінки рецензованих творів друку також різняться, наявні як об'єктивні, так і суб'єктивні думки критиків щодо порушеної у творі теми.

Отже, у відібраних рецензіях проаналізовано 32 друкованих видання, зокрема збірки пісенних фольклорних текстів чи збірки, що містять і авторську поезію, і народні тексти, а також окремо видані фольклорні пісенні твори. Одразу зазначимо, що йдеться не лише про традиційний фольклор, а й про стрілецькі, революційні та робітничі пісні (в одній із попередніх праць авторка висвітлювала суперечливе питання, чи можна розглядати революційні пісні як фольклор¹). Окрім того, також наявні кілька книг, в яких, oprіч пісенних фольклорних текстів, містяться прозові жанри. Для зручності перелічимо рецензовані видання, розділивши їх тематично на два блоки:

— *видання пісенних текстів традиційного фольклору (збірки та окремі видання):* "Ой летять, летять три соколи: дві українські народні пісні для мішаного хору" та "Біду собі купила: дві українські народні пісні для мішаного хору" в аранжуванні О. Кошиця (обидві 1918 р. видання); "Дітські пісні, казки й загадки" (1917), укладені М. Лободовським; "Дві колядки" (1917), аранжовані В. Ступницьким; "Дзелень-Бом!": збірка віршів для діток шкільного віку" (рік не зазначено), складена слухачками українками Київського Фребелівського педагогічного інституту, з передмовою С. Русової та вступною статтею В. Чередниченко; збірки "Думи кобзарські" (1917) та "Колядки" (1918, 2-ге вид.), укладачів яких не зазначено; два томи "Народних мелодій з голосу Лесі Українки" (1917), що їх записав та упорядкував К. Квітка; "Перший і другий десятки народних українських пісень П. Демуцького" (1918; йдеться про дві книги, але в рецензії їх записано під однією назвою, тобто одним бібліографічним описом, лише з двома порядковими номерами попереду, що вказує на два рецензовані видання); "Сніжинки: різдвяний збірничок (вірші, оповідання, колядки і щедрівки з нотами). Збірничок перший (Різдво)" (1917), який уклад М. Рудинський; "Ой видит Бог: українські колядки", "Небо й земля: українські колядки", "Мир і радість: українські колядки", "В Різдво о півночі: українські колядки", "З днем рощення: українські колядки", "Пане господарю: українські колядки" (усі 1917), зібрані й записані Л. Кудрицьким; "Чайка (дума чорноморська). Про боритона" (1918), що її записав та аранжував О. Кошиць; "Українські думи та пісні історичні" Д. Ревуцького (1919);

— *збірки стрілецьких, жовнірських, революційних і робітничих пісень (до окремих із них входить також авторська поезія):* "Розпалися пути віковії, прокинулись люде: збірник українських поезій про волю" (1917); "Пісне, вітаймо свободи зорю" (1917); "Наша пісня" (1916); "Вільне слово (поезії і пісні)"; "Пісні вільної України"; "Пісні волі"; "Українські пісні волі"; "Soldatenlieder: жовнярські пісні Осипа Юрія Федьковича, поручника у війні з Італією 1859 р." (1915), тексти відібрав В. Щурат й аранжував

¹ Вісник Книжкової палати. 2020. № 6. С. 22—30.

Ф. Колесса; "Українські революційні пісні 1905 р. і раніше", зібрані М. Домонтовичем; "Збірка українських національно-революційних пісень" (2-ге вид.), яку впорядкував М. Процай; "Ще не вмерла Україна: збірка патріотичних і революційних пісень" (1917); "Пісні" (1917).

Щодо авторів рецензій, то маємо 13 імен: живописець і мистецтвознавець М. Бурачек; фольклорист та музикознавець Мик. Грінченко; редактор "Книгаря", письменник і громадський діяч В. Королів-Старий (під псевдонімом В. Д—кий); письменник, мовознавець та педагог О. Діхтяр; музикознавиця й літературознавиця Н. Трикулевська-Дубровська; композитор та етнограф О. Кошиць; педагог і літературознавець М. Марковський; музикознавець та фольклорист Д. Ревуцький; композитор, педагог і музикознавець Л. Ревуцький; видавець та суспільний діяч Ю. Тищенко (під псевдонімом Ю. Сірий); композитор і хоровий диригент К. Стеценко. Як бачимо, збірки пісенного фольклору здебільшого рецензували фахівці в галузі музикознавства, фольклористики й літературознавства (з наведеного списку найбільше вибивається М. Бурачек, проте він був одним з авторів рецензії й розглядав саме художнє оформлення книги, тоді як текстове наповнення оцінював О. Діхтяр). Слід виокремити також педагогіку (що не дивно — частину рецензованих видань призначено для дітей). Оскільки певні критики є авторами кількох рецензій, в аналітичному огляді досліджуваного матеріалу вважаємо за доцільне відштовхуватися не від кожної окремої рецензії, а від рецензента (що дасть змогу викладати матеріал більш стисло та конкретно).

В. Королів-Старий рецензував усі збірки революційних і робітничих пісень, перелічених вище, у другому тематичному блоці "Збірки стрілецьких, жовнірських, революційних та робітничих пісень", окрім двох ("Soldatenlieder: жовнірські пісні Осипа Юрія Федьковича, поручника у війні з Італією 1859 р." і "Наша пісня"). У рецензіях видання згруповано (адже їхня тематика одна й та сама), і хоча вчений прорецензував 10 збірок, рецензій — лише 4 [9—12]. За обсягом вони короткі й переважно суто описові: В. Королів-Старий перелічує пісні та поезії, вміщені у збірках, надає характеристику оформленню: "Безсистемно складені, цілком не зредаговані, наспіх, абияк видані з силою помилок і безграмотностей" [12, с. 152]; "Окремо від інших треба поставити збірничок "Робітничі пісні", так чепурно, з любов'ю виданий, так старанно й уважно зредагований" [12, с. 152]; "Акуратно й чепурно видано цей збірничок" [9]. Редакція "Книгаря", як зазначалося, переймалася проблемою зниження якості видань за зростання їхньої кількості (особливо від провінційних видавництв). Частину рецензованих збірок було видано "Просвітами", зокрема й провінційними, і В. Королів-Старий приділив цьому особливу увагу (адже жодне інше видавництво: "Друкарь", "Криниця", "Рідна стріха" —

він не називав у досліджуваних рецензіях, навіть якщо видану ним збірку також піддавали критиці): "...кілька видано "Просвітами". Маємо ще два, знову-таки під тою почесною маркою, яка накладає на видавців певний обов'язок, на превеликий жаль, цілком не виконаний"; "...зовсім прикро бачити на таких недоладних книжечках високу марку українського товариства "Просвіта" [12, с. 152]. Грунтовного аналізу чи критики поданих у збірках текстів учений зазвичай не подає. У разі схвальної оцінки відібраних до книг матеріалів та їхньої якості В. Королів-Старий обмежується кількома позитивними епітетами, тоді як негативно оцінені тексти рецензент розглядає прискіпливіше (і навіть подає цитати з них): "М. Домонтович під недотепним заголовком умістив дюжину віршиків, половина яких не мають нічого спільного або з революцією, або з поезією"; "Не менш підозрілі поезії й у збірочці М. Процай" [12, с. 152]. Учений також надавав коментарі про те, чи на часі були певні публікації, чи вже застаріли, а в першій рецензії до збірок наголосив, що раніше видання таких текстів було неможливим, забороненим. Розглянуті рецензії В. Короліва-Старого у "Книгарі" вміщено в підрозділі "Поезії".

Дві інші збірки революційних і жовнірських пісень прорецензувала Н. Трикулевська-Дубровська, й, на відміну від публікацій В. Короліва-Старого, статтю вченої (одну на дві збірки) розміщено в підрубриці часопису "Музика". Одразу можна помітити, що методика оцінювання твору друку відрізняється: хоча рецензія менша за сторінку, тобто також належить до коротких, на початку подано вступну частину, в якій музикознавиця розмірковує про мистецтво й те, як на його популяризацію впливають мистецькі твори: "...в мистецтві, в тих творах, що їх призначено для широких мас, не повинно бути ні одної фальшивої риси, жодного дисонансу, нічого такого, що могло би образити природне чуття гармонії в людині. Такі твори мусять бути зредаговані і вибрані найбільш освіченими спеціально людьми, бо вони мають велике виховуюче значення" [27, с. 477]. Більше того, авторка проголошує не просто важливість ширити культуру серед людей, а й виражає свою громадянську позицію, висловлюючи думку, що її покоління має ставитися до якості мистецьких творів особливо прискіпливо: "В нашій молодій державі, де відбуваються тепер закладини всіх галузей соціального життя, кожен крок важить тричі більше, ніж звичайно" [27, с. 477]. У висновку Н. Трикулевська-Дубровська стверджує, що кожен мистецький твір, зокрема й музичної літератури, доцільно розглядати, оцінюючи його користь для суспільства та держави. І саме з цього боку музикознавиця підходить до критичної оцінки виданих за кордоном збірок "Наша пісня" (1916, "Союз визволення України") та "Soldatenlieder: жовнірські пісні Осипа Юрія Федьковича, поручника у війні з Італією 1859 р." (1915), тексти для якої відібрав В. Щурат й аранжував

Ф. Колесса. Видання, на думку рецензентки, "лишають по собі досить сумне враження" [27, с. 477]. Н. Трикулевська-Дубровська аналізує і тексти пісень, і подану до них музику: "Містить кілька, правда, популярних пісень народніх (це, розуміється, найкраще), а так само пісні, вигадані різними авторами — і це саме той матеріал, який варто було б зі збірки викинути"; "Деяких пісень подані далеко не колоритні варіанти, замість кращих"; "І демократично-патріотичного змісту слова не заступають убогості музичної думки"; "Помилки в записові мелодії, мабуть, коректурні, бо їх насіяно чимало всюди" [27, с. 478]. Другу збірку авторка розкритикувала також за "політичні анахронізми", як-от портрет австрійського цісаря на першій сторінці, а особливо за кілька пісенних текстів, присвячених йому: "Шкода, що декотрі думки, передані Колесою, перейняті неідробленим ліризмом, зворушливою елегійністю, з хулавими українськими зворотами замішалися між "ті діфірамби" цісареві Австрійському" [27, с. 478].

Дві короткі рецензії Л. Ревуцького також розміщено в підрубриці "Музика": одна на видання "Чайка (дума чорноморська). Про боритона" (1918), друга — одразу на два твори друку, а саме "Ой летять, летять три соколи: дві українські народні пісні для мішаного хору" та "Біду собі купила: дві українські народні пісні для мішаного хору" (обидві 1918 р. видання). Усі рецензовані твори аранжував О. Кошиць, і Л. Ревуцький насамперед розглядає саме музичний аспект. Композитор описує та коментує аранжування, активно послуговуючись музикознавчою термінологією: "Виконується пісня *andante* (помалу)"; "Головну мелодію починають вести дисканти, потім до них пристають альти, а ще пізніше — басы"; "Приспів і третю частину зроблено, як і першу, у мінорі" [22]; "Вся інтродукція нагадує своїми держаними квинтами, з різними фігураціями вгорі, ті деталі, що можна чути від бандуристів" [23]. Музикознавець лише побіжно торкається тестів (хоча також зазначає, де та від кого О. Кошиць записав ці народні пісні), а поліграфічне оформлення видань і коректуру зовсім залишає поза увагою. Л. Ревуцький високо оцінив роботу О. Кошиця, і єдиним зауваженням стала пропозиція, що до тексту думи варто було надати певні пояснення (тобто музики та аранжування критика не стосувалася).

Протилежну оцінку здобули видання "Українських колядок", що їх зібрав і записав Л. Кудрицький (віднайти інформацію про автора не вдалося) від К. Стеценка. Середню за обсягом рецензію написано одразу на всі шість творів друку, виданих 1917 р. Українською видавничою спілкою. Рецензент ушент розкритикував і музику (аранжування, а також те, як пісні розкладено для хору), і тексти, і поліграфічне оформлення. Найприскіпливіше К. Стеценко аналізує та розбирає саме музичну частину видань, виявляючи низку проблем і хиб, яких припустився Л. Куд-

рицький: "Гармонізація примітивна, місцями зовсім немилословна і малограмотна [...], а взагалі — суто дилетантська"; "В цій же колядці д-ій Кудрицький вжив провінціального дешевенького ефекту, примусивши басів під час співів тенорами слів "Благовістуй в Назареті" вигукувати на протязі 4-х тактів слово "колядка, колядка, колядка" [25, с. 476]. Рецензент також висловив сумніви щодо народного походження окремих творів, текст яких "свідчить тільки про близьке знайомство записувача з благочестивими віршами, які містяться в журналах "Странник", "Духовная беседа" і подібних виданнях" [25, с. 476]. Зазнали критики "Українські колядки" й через відсутність редагування, велику кількість помилок у нотах, а також через розбіжність у розташуванні тексту й нот.

Середньою за обсягом є і рецензія Мик. Грінченка на два видання народних українських пісень П. Демуцького (у кожній збірці по 10 пісенних текстів), яку також розміщено в підрозділі "Музика". На початку критик висловив радість від появи цих творів у друці, надаючи їм високу оцінку: "До того величезного скарбу, що ми маємо, П. Демуцький приніс і свою лепту і, треба сказати, його праця має свою вартість, як з боку музичного, так і літературного. Тут багато оригінального, своєрідного, а може й нового" [7, с. 767]. Мик. Грінченко ретельно проаналізував тексти та музику окремих пісень зі збірок і високо оцінив працю П. Демуцького, особливо схвалюючи збережені народні звучання й характерні звороти. Найбільше рецензента зацікавили релігійні та обрядові жанри (псалми, канти, колядки): "В них багато своєрідної краси, тої краси, згуків, що так приваблює, чарує — в них так багато народної правди" [7, с. 767]. Поліграфічне оформлення збірок Мик. Грінченко ставить у докір (видання авторське), адже вони погано зредаговані та мають багато помилок. Проте наприкінці висловлює побажання, аби П. Демуцький продовжував працювати в цьому напрямі, а також радить читачам ці видання народних пісень.

Рецензію Ю. Тищенка, підписану псевдонімом Ю. Сірий, на друге видання збірника "Дзелень-Бом!": збірка віршів для дітей шкільного віку надруковано в підрозділі "Видання для дітей". У вступі рецензент інформує про те, що перше видання повністю розійшлося менш ніж за рік (що вважає "показчиком його вартості" [26]). Критик подає коротку характеристику книги, зауважує також і про укладачів: "Як видно з передмови і вступної статті збірника, складачі його добре розуміли психологію тої аудиторії, яка буде слухати й читати цю книгу" [26]. Зміст і матеріал збірки Ю. Тищенко загалом схвалює (колядки, коліскові, казки тощо), але водночас зазначає, що гарних текстів не так багато, натомість є кілька творів, що, на його думку, варто було б вилучити (проте, "їх мало і книжці великої шкоди вони не роблять" [26]). Інше зауваження стосується структури видання, а

саме відсутності розділів і суцільного викладу матеріалу. Рецензент окреслює основну аудиторію книги: діти молодшого віку, неграмотні та грамотні діти. Поліграфічний бік видання також дістав загалом схвальну оцінку. Прокоментував Ю. Тищенко й художнє оформлення: "Оздоблення хоч і з оригінальними малюнками, але з художнього боку досить невдалими" [26].

Оцінку художнього оформлення та ілюстрацій віднаходимо також у рецензії на видання "Дітські пісні, казки й загадки" М. Лободовського. Цю велику рецензію так само надрукували в підрубриці "Видання для дітей", і складається вона з двох частин, а по суті — із двох різних критичних текстів: рецензії О. Діхтяря на працю М. Лободовського й текстове наповнення книги, а також рецензії М. Бурачека на ілюстративний матеріал книги, роботи художника П. Холодного [3]. У вступній частині О. Діхтяр припускає, що збірку видавали як читанку для дітей — для дошкільного виховання чи для школярів. Проте, на думку рецензента, на момент виходу книги вже було випущено у світ достатньо гарних читанок, і видання такої якості, як рецензоване, вже не на часі: "Поки вийшла ця книжечка, ми розжилися вже на досить добрі читанки задля початкових шкіл та ще й декількох авторів на вибір" [8, с. 138]. Окрім того, рецензент зауважує, що це видання — вже друге, про що з незрозумілих причин не зазначено. В основній, критичній частині рецензії автор ґрунтовно аналізує різножанровий вміст збірки, приділяючи увагу всім жанрам. Розподілу на розділи у книзі немає (що О. Діхтяр також критикує), але рецензент самостійно поравував усі тексти та аналізував їх окремими блоками. Щодо пісенних текстів, їх у збірці 40 (без нот). Оцінює О. Діхтяр і оформлення книги, зокрема відсутність редагування, навіть попри те, що видання вже друге. Загалом рецензована книжка дістала негативну оцінку. М. Бурачек, зі свого боку, зосереджує увагу винятково на аналізі ілюстрацій П. Холодного, а також їх відтворенні у виданні, тобто якості друку та поліграфії, котрі сильно розкритикував.

Дві рецензії О. Кошиця надруковано в підрозділі "Музика". Першу, коротку за розміром, написано на видання "Дві колядки", аранжовані В. Ступницьким. Критик схвально відгукується про композитора та його діяльність: "Творів у нього небагато, але вони свідчать, автор добрий музикант і добре розуміється на техніці музичного письма"; "Визначив себе, як добрий аранжувальник народної пісні" [13, с. 216]. О. Кошиць розглядає видання саме з погляду музикознавця, тобто, подібно до Л. Ревуцького, приділяє увагу винятково аналізу музики, не зачіпаючи текстів. Рецензент позитивно оцінює твори, проте критикує за відчутний вплив російської школи (що для аранжування українських народних пісень вважає особливо недоцільним), а також висловлює лаконічне зауваження щодо поліграфічного оформлення: "Видано

літографічним способом і дуже препогано з зовнішнього боку" [13, с. 217]. Попри ці недоліки, підсумкова оцінка творів друку схвальна, і О. Кошиць висловлює надію, що автор продовжуватиме працювати в обраному напрямі.

Друга рецензія О. Кошиця велика — трохи більша за чотири сторінки, — адже присвячена двом томам видання "Народні мелодії з голосу Лесі Українки", які записав і впорядкував К. Квітка. Збірки значущі та цінні, тому й не дивно, що рецензія на них межує з невеликою науковою розвідкою: окрім аналізу та оцінки творів, О. Кошиць висловив власні міркування щодо стану народної пісні та її наукового вивчення, тобто всебічно проаналізував ситуацію з "музичною етнографією" в Україні. Твори друку рецензент оглядає ретельно: подає докладний опис вмісту (кількість сторінок, пісень загалом і текстів кожного пісенного жанру зокрема), наводить усі прізвища, на які К. Квітка посилався в наукових розвідках про певні пісні. Музикознавчого аналізу записаних мелодій О. Кошиць не здійснює, проте перелічує номери найкращих, на його думку, пісень, та зазначає: "Що торкається музичного боку збірника, то матеріал, уміщений в йому, носить характер окремої місцевості. З цього боку збірник, можна сказати, набирає наукової ваги, як чудовий поведар для дослідувача етнографії" [14, с. 766]. Критик також припускає, що матеріал записано "не просто в народі, а од інтелігентного виконавця" [14, с. 766]. Щодо поліграфічного оформлення, то О. Кошиць згадує його лише на початку, як "досить негарно видану книжечку" [14, с. 762]. Проте наукова й мистецька вага збірника, схоже, "перекрили" цей мінус, і видання здобуло високу й схвальну оцінку.

Чотири рецензії Д. Ревуцького потрапили в різні підрубрики "Книгаря", як-от "Поезії", "Видання для дітей", "Музика", й, відповідно, стосувалися видань: "Думи кобзарські", "Сніжинки: різдвяний збірничок (вірші, оповідання, колядки й щедрівки з нотами). Збірничок перший (Різдво)" і "Колядки". Рецензію — середню за обсягом — на збірку дум "Думи кобзарські", укладача якої у виданні "Сіяч", як і в рецензії, не зазначено, певно, віднесли до "Поезії" з кількох причин: хоча думи — ліро-епічний жанр, проте переважає епічний елемент, а також у збірці немає нот (наприклад, рецензія Л. Ревуцького на думу "Чайка" в аранжуванні О. Кошиця, яку розглянули вище, була саме в "Музиці"). У невеличкому вступі Д. Ревуцький зазначає, що можна зрозуміти причини, через які "Сіяч" видав збірку: зростання попиту на українську книгу; дефіцит авторитетних видань дум; потреба випустити недорого збірку дум для шкіл [19, с. 323]. Водночас рецензент розкритикував видання через низку вад: переплутані та "склесні" варіанти дум із різних джерел (до того ж часто невдало та нелогічно, що Д. Ревуцький демонструє на прикладах текстів зі збірки); авторські перероблення текстів не зазначено, немає жодних наукових пояснень і коментарів, велика

кількість коректурних помилок. Наприкінці вчений робить висновок навіть про видавництво: "По цій книжці і по інших виданнях "Сіяча" можна бачити, що видавнича техніка дуже ще не удосконалена в товаристві, і його видання поки відгонять "провінціалізмом" [19, с. 324].

У короткій рецензії на "Сніжинки: різдвяний збірничок (вірші, оповідання, колядки і щедрівки з нотами). Збірничок перший (Різдво)" Д. Ревуцький описує його зміст; подає інформацію, що Педагогічне бюро Полтавського губернiального земства, яке випустило збірку, поставило за мету друкувати такі книжечки до різних свят року; схвально характеризує оформлення видання. Окремо згадує й ноти, наявні у збірці: "Ноти для колядок та щедрівок взято з відомих збірників Лисенка і Стеценка, розклад їх простий і пристосований до дитячого виконання" [21].

Рецензія на збірку "Колядки", що містить 12 колядок і 2 щедрівки, більша за обсягом, і її можна віднести до середніх. Д. Ревуцький проводить музикознавчий аналіз, розбираючи здебільшого музику, а не тексти, хоча і їм приділяє увагу. Більшість пісень узято зі збірок Лисенка або Стеценка (із невеликими змінами чи без них), що коментує рецензент, порівнюючи варіанти текстів і мотивів (до окремих він висуває зауваги та зазначає, який матеріал з якого збірника слід було взяти). Загалом зміст книги дістав позитивну оцінку, лише з окремими заувагами, як-от: "Тексти колядок добрано гарно, хоч і в текстах і в гармонізації пісень можна помітити надмірний нахил укладача до "Богогласника" і від народної творчості" [20, с. 1307]. У ще одному коментарі Д. Ревуцький зауважує, що у творах віддзеркалено не всі головні моменти Різдвяних свят, тоді як інші повторюються по кілька разів. Поліграфічне оформлення також здобуло позитивний відгук: "Видано книжечку дешево й чистенько. Друкарських помилок мало" [20, с. 1308]. Рецензент зосереджував увагу й на оформленні нот: "Ноти розкладено просто, так що можна цю книжечку рекомендувати й для шкільного життя" [20, с. 1308].

Остання рецензія, яку розглянемо у пропонованому дослідженні, — це великий відгук М. Марковського на книгу "Українські думи та пісні історичні" Д. Ревуцького. Видання складається з великої наукової розвідки, тобто є фольклористичною працею, але основну його частину все ж становлять тексти дум і різножанрових народних пісень (а також нот до частини текстів), тому й рецензію на цю збірку розглянемо докладніше. Хоча, як з'ясувалося під час роботи над пропонованою розвідкою, редактори "Книгаря", оцінюючи твори друку, зосереджували увагу саме на науковій розвідці Д. Ревуцького, адже критичний огляд на неї вміщено в підрозділі часопису "Історія письменства і критика". Крім того, М. Марковський — літературознавець і педагог, а не фольклорист чи музикознавець, тому в рецензії насамперед оглядає та аналізує саме фольклористичну частину видання (а також оцінює його з погляду педагогіки),

тоді як текстове наповнення розглядає побіжно, а музики та нот не торкається взагалі. У вступній частині рецензент зауважує, що потреба в такій збірці вже давно відчувалася в нашій літературі, і навіть згадує видання "Думи кобзарські", посилаючись на рецензію Д. Ревуцького на цю книгу (її розглянуто вище). Зазначену рецензію надруковано у "Книгарі" 1918 р., а працю Д. Ревуцького "Українські думи та пісні історичні" — 1919 р. Найімовірніше, це лише збіг, проте припущення, що на створення цієї праці вченого наштовхнуло написання рецензії на "Думи кобзарські", вважаємо цікавим. У передмові до своєї праці Д. Ревуцький нічого про це не зазначав, хоча передмова, датована також 1918 р., повторює окремі думки, які вчений висловлював у рецензії. Повертаючись до М. Марковського, варто зазначити, що вчений надав суперечливу оцінку праці Д. Ревуцького й висунув низку зауважень до фольклористичної розвідки, а також до видання загалом. Рецензент оцінює книгу з двох аспектів: наукової цінності та педагогіки (з погляду педагогіки книга зазнала суворой критики, зокрема за "нав'язування висновків", "догматичність" і відсутність матеріалів для самостійної роботи учнів) [16, с. 1378]. Текстове, тобто пісенне, наповнення М. Марковський оцінив позитивно: "Щодо самих текстів пісень, то і тут автор подав гарні зразки, вибравши з великого матеріалу все те, що з'являється дійсно найкращим" [16, с. 1377]. Оформлення видання рецензент оцінює схвально, наприкінці також згадує ноти, але не з позиції педагога: "Майже до кожної пісні додано ноти, що дає змогу користуватись працею Д. Ревуцького і на музичних виставах в школі" [16, с. 1378].

Висновки. У статті здійснено комплексне дослідження рецензій, надрукованих на шпальтах щомісячного часопису "Книгарь", на підставі чого можна зробити такі висновки.

Після короткого теоретичного розбору рецензії як жанру авторка мала змогу схарактеризувати рецензії "Книгаря" загалом: по-перше, їх можна віднести до такого виду, як рецензії-відгуки та проблемні рецензії-статті; по-друге, рецензії часопису можна поділити на три види, залежно від обсягу (що впливає і на зміст): короткі (кілька рядків, автор наводить лише опис змісту рецензованого видання; можливо, висловлює власне враження від книги); середні (пів сторінки—сторінка) та великі (від сторінки і більше), в яких критики подають розгорнутий та ґрунтовний аналіз твору друку, оцінку його актуальності, поліграфічного оформлення, висловлюють власне ставлення до теми та проводять окремі наукові дослідження.

Авторка визначила імена та галузі діяльності рецензентів, які долучалися до критичного огляду та оцінювання збірок пісенного фольклору, і дійшла висновку, що здебільшого це були фахівці у сферах музикознавства, фольклористики, літературознавства та педагогіки. Методи оцінювання рецензованих видань різняться та залежать від їх спрямованості, а

також від поля зацікавлень рецензента. Часом критик звертав увагу лише на певні аспекти видання, оминаючи інші, що також варті рецензування. Часто зміст видання могли розглянути лише описово, не заглиблюючись в його аналіз.

Під час рецензуванні збірок пісенного фольклору критики найчастіше звертали увагу на: зміст

видання (змістову й мовну якість текстів); особистість та специфіку роботи укладача; музику й ноти (аранжування та друк нот); структуру збірки; наявність чи відсутність передмови або інших наукових пояснень; функціональне призначення видання; якість редактури та поліграфічного оформлення.

Список використаної літератури

1. [Анотація] // Книгарь. — 1920. — Число 29/31. — Стп. 98.
2. [Од редакції] // Книгарь. — 1917. — Число 1. — Стп. 1—3.
3. Бурачек М. [Рецензія] / М. Бурачек // Книгарь. — 1917. — Число 3. — Стп. 140—141. — Рец. на кн.: Дітські пісні, казки й загадки / зложив М. Лободовський ; рис. П. Холодного. — Київ : Укр. т-во шк. освіти, 1917. — 130 с.
4. Гирич І. Завдання, що ставив М. Грушевський перед рецензійним жанром [Електронний ресурс] / І. Гирич // Твори у 50 т. / М. С. Грушевський. — Львів, 2008. — Т. 14. — Режим доступу: <https://www.i-hyrych.name/Hrushevsky/RecenzijnjZhanr/Zavdannja.html>. — Назва з екрана.
5. Гринівський Т. "Книгарь" — спокійний і безсторонній літопис нашого письменства [Електронний ресурс] / Тарас Гринівський // Екземпляри ХХ. Літературно-мистецька періодика ХХ століття. — Режим доступу: <https://chytomo.com/ekzempliary-xx/knyhar-spokijnyj-i-bezstoronnij-litopys-nashoho-pysmenstva-sproba-persha/>. — Назва з екрана.
6. Гринівський Т. Рецензія як основний жанр на сторінках часопису "Книгарь" / Т. Гринівський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Журналістика. — 2009. — Вип. 17. — С. 26—29.
7. Грінченко М. [Рецензія] / Мик. Грінченко // Книгарь. — 1918. — Число 12/13. — Стп. 767—768. — Рец. на кн.: Перший десяток народних українських пісень з репертуара Охматівського хора / [обр.] П. Демуцького. — [Перевид.]. — [Київ : б. в., 1917—1918]. — 8 с. ; Другий десяток народних українських пісень з репертуара Охматівського хора / [обр.] П. Демуцького. — [Київ : б. в., 1917—1918]. — 7 с.
8. Діхтяр О. [Рецензія] / Олекса Діхтяр // Книгарь. — 1917. — Число 3. — Стп. 138—140. — Рец. на кн.: Дітські пісні, казки й загадки / зложив М. Лободовський ; рис. П. Холодного. — Київ : Укр. т-во шк. освіти, 1917. — 130 с.
9. Королів-Старий В. К. [Рецензія] / В. Д—кий // Книгарь. — 1917. — Число 4. — Стп. 212. — Рец. на кн.: Ще не вмерла Україна : збірка патріот. і революц. пісень. — Омськ : Омська укр. вільна громада, 1917. — 20 с. ; Пісні. — Катеринодар : Кубан. т-во "Просвіта", 1917. — 8 с.
10. Королів-Старий В. К. [Рецензія] / В. Д—кий // Книгарь. — 1917. — Число 1. — Стп. 35. — Рец. на кн.: Вільне слово : (поезія і пісні). — Могилів-Подільський : Рідна стріха, [19--]. — 64 с. ; Пісні вільної України. — Сквиря : Просвіта, [19--]. — 11 с. ; Пісні волі. — Київ : Криниця, [19--]. — 8 с. ; Українські пісні волі. — Вінниця : Просвіта, [19--]. — 13 с.
11. Королів-Старий В. К. [Рецензія] / В. Д—кий // Книгарь. — 1918. — Число 12—13. — Стп. 762. — Рец. на кн.: Розпалися пути віковії, прокинулись люде : зб. укр. поезій про волю. — Куп'янськ : Просвіта, 1917. — 29 с. ; Пісне, вітаймо свободи зарю. — Куп'янськ : Просвіта, 1917. — 27 с.
12. Королів-Старий В. К. [Рецензія] / В. Д—кий // Книгарь. — 1917. — Число 3. — Стп. 151—152. — Рец. на кн.: Українські революційні пісні 1905 р. і раніше / зібрав М. Домонтович. — [Золотоноша] : Катеринослав. "Просвіта", [19--]. — 15 с. ; Збірка українських національно-революційних пісень / впоряд. Михайло Процай. — [Кам'янець] : Каменська "Просвіта", [19--]. — 2-ге вид. — 46 с. ; Робітничі пісні. — Петроград : Друкарь, [19--]. — 16 с.
13. Кошиць О. [Рецензія] / Ол. Кошиць // Книгарь. — 1917. — Число 4. — Стп. 216—217. — Рец. на кн.: Дві колядки / [аранж.] В. Ступницький. — Харків : [б. в.], 1917.
14. Кошиць О. [Рецензія] / Олек. Кошиць // Книгарь. — 1918. — Число 12/13. — Стп. 762—766. — Рец. на кн.: Народні мелодії з голосу Лесі Українки / записав і упорядив Климент Квітка. — Київ : [б. в.], 1917. — 2 т.
15. Левченко Ю. С. Книгарь [Електронний ресурс] / Ю. С. Левченко // Енциклопедія сучасної України : електрон. версія / голов. редкол.: І. М. Дзюба [та ін.]. — 2013. — Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=8685. — Назва з екрана.
16. Марковський М. [Рецензія] / М. Марковський // Книгарь. — 1919. — Число 21. — Стп. 1373—1378. — Рец. на кн.: Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні / Д. Ревуцький. — Київ : Час, 1919. — 300 с.
17. Низовий М. Українська книжка в боротьбі за незалежність: "Книгарь" як літопис і мартиролог українського книговидавництва в роки визвольних змагань [Електронний ресурс] / Микола Низовий // День. — 2011. — 23 верес. — Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayinska-knizhka-v-borotbi-za-nezalezhnist>. — Назва з екрана.
18. Поперечна Л. А. Книгарь [Електронний ресурс] / Поперечна Лідія Андріївна // Українська бібліотечна енциклопедія / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. — 2018. — Режим доступу: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%8C>. — Назва з екрана.
19. Ревуцький Д. [Рецензія] / Д. Ревуцький // Книгарь. — 1918. — Число 6. — Стп. 343—344. — Рец. на кн.: Думи кобзарські. — Черкаси : Сіач, 1917. — 100 с.
20. Ревуцький Д. [Рецензія] / Д. Ревуцький // Книгарь. — 1919. — Число 20. — Стп. 1307—1308. — Рец. на кн.: Колядки. — 2-ге вид. — Київ : Друкарь, 1918. — 30 с.
21. Ревуцький Д. [Рецензія] / Д. Ревуцький // Книгарь. — 1918. — Число 16. — Стп. 977. — Рец. на кн.: Сніжинки : (Різдво) : різдвян. збірничок : (вірші, оповід., колядки і шедрівки з нотами) : збірничок перший / уложив М. Я. [Рудинський М.]. — [Полтава] : Пед. бюро Полтав. губерн. земства, 1917. — 32 с.
22. Ревуцький Л. [Рецензія] / Левко Ревуцький // Книгарь. — 1918. — Число 12/13. — Стп. 769. — Рец. на кн.: Ой летять, летять три соколи : дві укр. нар. пісні для міш. хору / аранж. О. Кошиць. — Київ : Криниця, 1918. — 3 с. ; Биду собі купила : дві укр. нар. пісні для мішаного хору / аранж. О. Кошиць. — Київ : Криниця, 1918. — 5 с.

23. *Ревуцький Л.* [Рецензія] / Левко Ревуцький // Книгарь. — 1918. — Число 12/13. — Стп. 770. — Рец. на кн.: Чайка : (дума чорноморська) : про боритона / записав і аранж. О. Кошиць. — Київ : Криниця, 1918. — 6 с. — (Музична бібліотека / під. ред. О. Кошиця).
24. *Рецензія* // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — Київ, 2007. — Т. 2. — С. 318.
25. *Стеценко К.* [Рецензія] / К. Стеценко // Книгарь. — 1918. — Число 8. — Стп. 476—477. — Рец. на кн.: Ой видит Бог : укр. колядки / зібрав і записав Л. Кудрицький. — Київ : Укр. вид. спілка, 1917. — 4 с. ; Небо й земля : укр. колядки / зібрав і записав Л. Кудрицький. — Київ : Укр. вид. спілка, 1917. — 4 с. ; Мир і радість : укр. колядки / зібрав і записав Л. Кудрицький. — Київ : Укр. вид. спілка, 1917. — 4 с. ; В Різдво о півночі : укр. колядки / зібрав і записав Л. Кудрицький. — Київ : Укр. вид. спілка, 1917. — 4 с. ; 3 днем рождення : укр. колядки / зібрав і записав Л. Кудрицький. — Київ : Укр. вид. спілка, 1917. — 4 с. ; Пане господарю : укр. колядки / зібрав і записав Л. Кудрицький. — Київ : Укр. вид. спілка, 1917. — 4 с.
26. *Тищенко Ю. П.* [Рецензія] / Юр. Сірий // Книгарь. — 1917. — Число 3. — Стп. 141. — Рец. на кн.: Дзелень-Бом! : зб. віршів для діток шк. віку, складений слухачками-українками Київ. Фребелів. пед. ін-ту / пер. С. Русова ; вступ. ст. та ред. В. Чередниченко. — [Катеринослав] : Укр. вид-во в Катеринославі, [19--]. — 2-ге вид. — 134 с. — (№ 24).
27. *Трикулевська-Дубровська Н. Г.* [Рецензія] / Н. Дубровська-Трикулевська // Книгарь. — 1918. — Число 8. — Стп. 477—478. — Рец. на кн.: Наша пісня. — Вещляр : Союз визволення України, 1916. — 31 с. ; Soldatenlieder : жовтень. пісні Осипа Юрія Федьковича, поручника у війні з Італією 1859 р. / тексти вибр. Василь Щурат ; мелодії приспосовив і допов. Філарет Колесса. — Відень : Загальноукр. культур. рада, 1915.
28. *Ясь О.* Рецензія у науковій творчості історика: проблеми різновидів та функціонального призначення / Ясь Олексій // Україна модерна. — 2007. — Число 12. — С. 97—128.
29. *Яценко Н.* Жанрово-стильова специфіка наукової рецензії / Н. Яценко // Українська мова. — 2017. — № 1. — С. 92—101.

Alona Khailo

Reviews of collections of folklore songs on the pages of the critical-bibliographical magazine "Knyhar"

The author conducts a complex study of reviews from the columns of the magazine "Knyhar" which dedicated to published collections of folk songs (included both author's poetry and folk texts) and a separate editions of folk songs. In particular, the study includes the following issues of the "Knyhar": 1, 3, 4, 6, 8, 12—13, 16, 20, 21. Previous studies are briefly analyzed, namely a number of works which had been found during the work on the article and cover broader topics such as history, historiography, bibliography, literary studies and publishing. Theoretical analysis of the review as a genre is carried out and the reviews of the "Knyhar" in general are made. The author examines the actual texts of reviews on the topic and carried out their analytical review. In addition, the names and personalities, the scope of activities of reviewers were identified. The names and field of activity of reviewers who participated in the critical review and evaluation of collections of song folklore (specialists in the field of musicology, folklore, literature and pedagogy) were identified. Approaches to the evaluation of a peer-reviewed work are clarified, as they depend on the direction of the publication itself, as well as on the field of interest of the reviewer. The approaches of scientists to the critical evaluation of publications are analyzed and systematized. The researcher also investigates which aspects of printed works were of interest to the authors of the reviews.

Keywords: review; "Knyhar"; song folklore; folklore; folklore collections

References

- [Аnotaciya]. (1920). *Knigar*, 29/31, p. 98.
- [Od redakciyi]. (1917). *Knigar*, 1, pp. 1—3.
- Burachek M. (1917). Recenziya. *Knigar*, 3, pp. 140—141. Rec. na kn.: Ditski pisni, kazki j zagadki, zlozhiv M. Lobodovskij ; ris. P. Holodnogo. Kyiv: Ukr. t-vo shk. osviti.
- Girich I. (2008). Zavdannya, sho staviv M. Grushevskij pered recenzijnim zhanrom. Tvori u 50 t. Lviv. T. 14. Available at: <https://www.i-hyrych.name/Hrushevsky/RecenzijnijZhanr/Zavdannja.html>.
- Grinivskij T. (2021). "Knigar" — spokijnij i bezstoronnij litopis nashogo pismenstva. *Ekzemplari XX. Literaturno-mistecka periodika XX stolittya*. Available at: <https://chytomo.com/ekzemplari-xx/knyhar-spokijnij-i-bezstoronnij-litopys-nashohopysmenstva-sproba-persha/>.
- Grinivskij T. (2009). Recenziya yak osnovnij zhanr na storinkah chasopisu "Knigar". *Visnik Kiyivskogo nacionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Zhurnalistika*, 17, pp. 26—29
- Grinchenko M. (1918). Recenziya. *Knigar*, 12/13, pp. 767—768. Rec. na kn.: Pershij desyatok narodnih ukrajinskih pisen z repertuara Ohmativskogo hora, [obr.] P. Demuckogo. Kyiv: b. v. ; Drugij desyatok narodnih ukrajinskih pisen z repertuara Ohmativskogo hora, [obrob.] P. Demuckogo. Kyiv: b. v.
- Dihtyar O. (1917). Recenziya. *Knigar*, 3, pp. 138—140. Rec. na kn.: Ditski pisni, kazki j zagadki, zlozhiv M. Lobodovskij ; ris. P. Holodnogo. Kyiv: Ukr. t-vo shk. osviti.
- Koroliv-Starij V. K. (1917). Recenziya. *Knigar*, 4, p. 212. Rec. na kn.: She ne vmerla Ukrajina : zbirochka patriot. i revolyuc. pisen. Omsk: Omska ukr. vilna gromada ; Pisen. Katerinodar: Kuban. t-vo "Prosvita".
- Koroliv-Starij V. K. (1917). *Knigar*, 1, p. 35. Rec. na kn.: Vilne slovo : (poeziyi i pisni). Mogiliv-Podilskij: Ridna striha ; Pisen vilnoyi Ukrajini. Skvira: Prosvita ; Pisen voli. Kyiv: Krinicya ; Ukrajinski pisni voli. Vinnicya: Prosvita.
- Koroliv-Starij V. K. (1918). Recenziya. *Knigar*, 12—13, pp. 762. Rec. na kn.: Rozpalisy puti vikoviyi, prokinulis lyude : zb. ukr. poezij pro volyu. Kup'yansk: Prosvita ; Pisen, vitajmo svobodi zaryu. Kup'yansk: Prosvita.

12. Koroliv-Starij V. K. (1917). Recenziya. *Knigar*, 3, pp. 151—152. Rec. na kn.: Ukrayinski revolyucijni pisni 1905 r. i ranishe, zibrav M. Domontovich. Zolotonosha: Katerinoslav. "Prosvita"; Zbirka ukrajinskih nacionalno-revoljucijnih pisen, vporjad. Mihajlo Procaj. Kam'yanec: Kamenska "Prosvita"; Robotnichi pisni. Petrograd: Drukar
13. Koshic O. (1917). Recenziya. *Knigar*, 4, pp. 216—217. Rec. na kn.: Dvi kolyadki, [aranzh.] V. Stupnickij. Harkiv: [b. v.].
14. Koshic O. (1918). Recenziya. *Knigar*, 12/13, pp. 762—766. Rec. na kn.: Narodni melodiya z golosu Lesi Ukrayinki, zapisav i uporyadi Kliment Kvitka. Kyiv: [b. v.]
15. Levchenko Yu. S. (2013). *Knigar. Enciklopediya suchasnoyi Ukrayini: elektron. versiya*. Available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=8685.
16. Markovskij M. (1919). Recenziya. *Knigar*, 21, pp. 1373—1378. Rec. na kn.: Revuckij D. Ukrayinski dumy ta pisni istorichni. Kyiv: Chas.
17. Nizovij M. (2011). *Ukrayinska knizhka v borotbi za nezalezhnist: "Knigar" yak litopis i martirolog ukrajinskogo knigovidannya v roki vizvolnih zmaganiy*. Available at: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrajinska-knizhka-v-borotbi-za-nezalezhnist>.
18. Poperechna L. A. (2018). *Knigar. Ukrayinska bibliotekna enciklopediya*. Available at: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%8C>.
19. Revuckij D. (1918). Recenziya. *Knigar*, 6, pp. 343—344. Rec. na kn.: Dumy kobzarski. Cherkasi: Siyach.
20. Revuckij D. (1919). Recenziya. *Knigar*, 20, pp. 1307—1308. Rec. na kn.: Kolyadki. 2-ge vid. Kyiv: Drukar.
21. Revuckij D. (1918). Recenziya. *Knigar*, 16, pp. 977. Rec. na kn.: Snizhinki : (Rizdvo) : rizdvyan. zbirnichok : (virshi, opovid., kolyadki i shedrivki z notami) : zbirnichok pershij, ulozhiv M. Ya. [Rudinskij M.]. Poltava: Ped. byuro Poltav. gubern. zemstva.
22. Revuckij L. (1918). Recenziya. *Knigar*, 12/13, pp. 769. Rec. na kn.: Oj letyat, letyat tri sokoli : dvi ukr. nar. pisni dlya mish. horu, / aranzh. O. Koshic. Kyiv: Krinicya ; Bidu sobi kupila : dvi ukr. nar. pisni dlya mishanogo horu. Kyiv: Krinicya.
23. Revuckij L. (1918). Recenziya. *Knigar*, 12/13, p. 770. Rec. na kn.: Chajka : (duma chornomorska) : pro boritona, zapisav i aranzh. O. Koshic. Kyiv: Krinicya.
24. Kovaliv Yu. I. [avt.-uklad.]. (2007). Recenziya. *Literaturoznachna enciklopediya : u 2 t., 2, p. 318*. Kyiv.
25. Stecenko K. (1918). Recenziya. *Knigar*, 8, pp. 476—477. Rec. na kn.: Oj vidit Bog : ukr. kolyadki, zibrav i zapisav L. Kudrickij. Kyiv: Ukr. vid. spilka; Nebo j zemlya : ukr. kolyadki, zibrav i zapisav L. Kudrickij. Kyiv: Ukr. vid. spilka, 1917 ; Mir i radist : ukr. kolyadki, zibrav i zapisav L. Kudrickij. Kyiv: Ukr. vid. spilka ; V Rizdvo o pivnochi : ukr. kolyadki, zibrav i zapisav L. Kudrickij. Kyiv: Ukr. vid. spilka ; Z dnem rozhdennya : ukr. kolyadki, zibrav i zapisav L. Kudrickij. Kyiv: Ukr. vid. spilka ; Pane gospodaryu : ukr. kolyadki, zibrav i zapisav L. Kudrickij. Kyiv: Ukr. vid. spilka.
26. Tishenko Yu. P. (1917). Recenziya. *Knigar*, 3, pp. 141. Rec. na kn.: Dzelen-Bom! : zb. virshiv dlya ditok shk. viku, skladenij sluhachkami-ukrajinkami Kyiv. Frebeliv. ped. in-tu ; per. S. Rusova ; vstup. st. ta red. V. Cherednichenko. Katerinoslav: Ukr. vid-vo v Katerinoslavi.
27. Trikuljaska-Dubrovska N. G. (1918). Recenziya. *Knigar*, 8, pp. 477—478. Rec. na kn.: Nasha pisnya. Veclyar: Soyuz vizvolennya Ukrayini ; Soldatenlieder : zhovnyar. pisni Osipa Yuriya Fedkovicha, poruchnika u vijni z Italiyeyu 1859 r., teksti vibr. Vasil Shurat ; melodiya prispodobiv i dopov. Filaret Kolessa. Viden: Zagalnoukr. kultur. rada.
28. Yas O. (2007). Recenziya u naukovij tvorchosti istorika: problemi riznovidiv ta funkcionalnogo priznachennya. *Ukrayina moderna*, 12, pp. 97—128.
29. Yacenko N. (2017). Zhanrovo-stilova specifika naukovoyi recenziyi. *Ukrayinska mova*, 1, pp. 92—101.

Надійшла до редакції 12 серпня 2021 року

ВІДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 94:355](477)"14/17"(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.8(301).40-45

Лариса Дояр,

кандидат історичних наук, доцент,

старший науковий співробітник Державного архіву друку

Книжкової палати України,

e-mail: arkhiv@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Козацьке коріння нашої незалежності: розмірковуємо над минулим заради майбутнього (присвячується 30-й річниці незалежної України)

У статті порушено завжди актуальну й акцентовану в контексті 30-річного ювілею проблему української державності крізь призму її початкового — козацького — сегмента. Розвідку присвячено історії державотворення, започаткованого та генезованого запорозьким (Січ) і українським городовим (Гетьманщина) козацтвом. У праці занотовано авторську класифікацію козацького періоду вітчизняної історії за такими ознаками, як хронологія визвольних змагань, характер протистояння й боротьби, атрибутивне оформлення державності (зокрема, інституалізація гілок